

Kilder udenfor Roskilde

Selvom denne bog primært beskæftiger sig med kilderne indenfor det ældre Roskilde, skal vi alligevel kortfattet omtale de væsentlige kilder i Roskildes omegn.

I en oversigt fra 1984 baseret på et stort registreringsarbejde udført i samarbejde mellem mange videnskabelige institutioner fremføres, at der kendes 720 helligkilder i Danmark, men det noteres også, at der helt sikkert har været flere. Desuden har der selvfølgelig også været mange andre "almindelige" kilder. Et oversigtskort viser, at de ikke er jævnt fordelt over landet. Det er de heller ikke i Roskilde-området, hvor Roskilde by dominerer. I 1984 er langt de fleste af landets helligkilder enten helt forsvundne eller svagt vandførende og svære at finde for ikke lokalkendte, ligesom der tilsyneladende ingen markeringer er gjort af kildevældene.³⁰

Henholdsvis nordvest og nordøst for selve Roskilde by løb tidligere to mere markante kilder: Den tidligere omtalte Haraldsborg Kilde samt Kristi Blods Kilde på Sankt Hans området nær den nu forsvundne Bistrup Kirke. Den kendes fra 1400-tallet, da der skete et mirakel: der flød blod fra korset i kirken. Dette forårsagede valfart til kirken og kilden, hvilket kirken langt op i efterreformatork tid forsøgte at stoppe. Svogerslev havde tidligere to kilder: Brandkilden ved Nordgården blev anvendt ved oprettelsen af det lokale vandværk omkring 1900. Thorskilden med det markante navn lå ved Kildegården

Svogerslev Mølle var en vandmølle, der lå i det nuværende område Søbakken og Søtoften. Møllen kendes tilbage til begyndelsen af 1300-tallet, og fra 1743 blev den drevet af en fæster under grevskabet Ledreborg.³¹ Møllen fik sit vand fra en kilde nord for den gamle Svogerslev landsby, tæt ved Skolevej, og vandet fra denne kilde blev ledt gennem grøfter og render ned til mølledammen ved Svogerslev Mølle. Denne kilde blev først rørlagt i 1960'erne, og møllen blev nedrevet i 1970.

I Elverdamsdalen mod vest er der de samme geologiske forudsætninger som omkring Roskilde nemlig højt grundvandsspejl, stort vandtryk, stejle og høje dalsider og derfor mange kilder. Alene i området omkring Tadre Mølle og Åstrup Gods er der 27 kilder på begge sider af åløbet. Røde Kilde, som alene drev fire vandmøller, har sit navn fra sit høje indhold af jern. Området havde tidligere hele

18 vandmøller, hvoraf kun overfaldsmøllen Tadre Mølle fungerer i dag, nu som museumsmølle. Området har været kendt for de store forekomster af kildekalk, bl.a. ved Vintre Mølle mod nord, hvor der tidligere blev brudt meget kildekalk, medens der helt op i 1960'erne blev brudt kildekalk i Åstrup Kalkværk.³²

Mange kilder i området er i dag drænet bort, bl.a. de såkaldte Jomfrukilder lige vest for Kirke Hvalsø. Heromkring opstod der kildemarkeder og fester langt op i 1800-tallet. Navnet kommer af et lokalt sagn om tre jomfruer, døtre af en lokal stormand. De blev på tragisk vis dræbt af tre unge mænd, som under tortur tilstod adskillige røverier og drabet på de tre jomfruer, hvorefter de blev henrette- de. Men – det viste sig, at de unge mænd var brødre til jomfruerne, bortrøvede som børn og oplært i røverhånd- værket. At sagnet er et vandresagn kendt fra mange steder i Danmark og Europa gør det jo ikke dårligere eller mere uskikket til at være udgangspunkt for dyrkelse af helligkil- der!³³

Ligeledes vest for Roskilde kendes kilder på Bognæs' nordkyst, ved Kornerup, Kirke Såby, Gershøj samt to i Svo- gerslev. Markant nævnes en Thorskilde ved Thorkildstrup, en Odinskilde på Særløse Overdrev samt to såkaldte "of- ferkilder" ved Åstrup og Tolstrup. På Aunstrup Overdrev holdtes der Sankt Hans aften og Valborgsaften kildemarke- der.³⁴

I skrænterne mod fjorden ud for Jyllinge løber der stadig kilder, og i 1984 nævnes syv navngivne: Hellig Kors kilde, Sankt Sørens, Hesteholmskilden, Hovkilden, Smede- kilden, Præstekilden samt Klokkehullet. Alene to af navne- ne sigter på helligkilder. Helligkors er den ældst kendte ved navn og har givet navn til den nye Hellig Kors Kirke tæt ved. Arkæologiske undersøgelser har vist, at kilden tidligere må have sprunget et andet sted end nu, hvilket også kan have været tilfældet for det tilhørende kildemar- ked. Kildespring kommer og går i sådanne skrænter.³⁵

Det gamle Roskilde Amts sydlige dele har ikke de samme geologiske forudsætninger for mange kilder: ingen skrænter, ingen skarpe stigninger, ingen højdedrag. Dog nævnes der i sognene langs Køge Bugt fra Kildebrønne til Herfølge en eller to helligkilder i hvert sogn, og i området nord herfor opregnes kilder i Særløse, Gadstrup, Dåstrup samt to kilder i Borup. Ved disse to foregik der endnu i 1800-tallet helbredelser og kildemarkeder.³⁶

Tadre Mølle med trækanalen, som fører vandet fra kilden ned over overfaldshjulet på møllen. Foto: Nynne Sørgaard, Nationalpark Skjoldungernes Land.